

Björn Gíslason
Borgarfulltrúi

Garðabær, 23. nóvember 2020
Tilvísun: 202011-0023/30 Ráðgjöf/þjónusta - almennt
TB, KHS, SBR
tb

Efni: Tæming Árbæjarlóns

Vísað er til bréfs frá Birni Gíslasyni borgarfulltrúa í Reykjavík, dags. 12. nóvember sl., þar sem óskað er eftir umsögn Náttúrufræðistofnunar Íslands um tæmingu Árbæjarlóns. Lónið var/er hluti af Elliðaárvirkjun sem tók til starfa árið 1921 og var starfrækt til ársins 2014. Á rekstratíma virkjunarinnar hefur Árbæjarlón verið fyllt á veturna og tæmt á vorin vegna fiskgengdar og vegna viðhalds. Nokkrum dögum eftir tæmingu hefur lónið verið fyllt aftur.

Ferill málsins

Skemmst er frá því að segja að Orkuveita Reykjavíkur ákvað, eftir m.a. ráðleggingar frá Hafrannsóknarstofnun, Verkís og aðkomu Helbrigðiseftirlits Reykjavíkur, að tæma lónið varanlega og var það framkvæmt 29. október sl.

Elliðaárdalur og Elliðavatn er náttúruminjaskrá og á því, að mati Náttúrufræðistofnunar, að leita álights Umhverfisstofnunar og Náttúrufræðistofnunar um framkvæmdir á svæðinu, sérstaklega þar sem í þessu tilfelli er um að ræða varanlega breytingu á náttúru svæðisins frá því sem áður var, þ.e. sl. 100 ár. Náttúrufræðistofnun er ekki kunnugt um hvort leitað var álights Umhverfisstofnunar. Stofnunin fékk hins vegar ábendingu og fyrirspurn frá Umhverfisstofnun, þegar tæmingin var framkvæmd, um hvort Náttúrufræðistofnun hefði haft aðkomu að málinu. Í fyrstu taldi Náttúrufræðistofnun að það hefði ekki verið gert en í ljós kom að stofnuninni hafði verið sendur tölvupóstur frá OR 12. október sl. sem var á þessa leið: „*Sæl/sæll, Gert er ráð fyrir að tæma svokallaðan andarpoll sem er uppistöðulón ofan Árbæjarstíflu í lok mánaðarins eftir ráðleggingar Hafrannsóknarstofnunnar þess efnis og vera með „náttúrulegt“ rennsli í ánni allt árið um kring. Ég óska eftir að fá álit á áhrif þess á fuglalífi sem hefur myndast í kringum þetta uppistöðulón.*

Það má endilega hafa samband við mig þegar þessi póstur ratar á réttan stað 😊“ Þessi póstur rataði því miður ekki í farveg stjórnsýsluerinda heldur var flokkaður sem almenn fyrirspurn um fuglalíf og var því ekki skráður með lokadagsetningu. Ekki var settur frestur til að svara erindinu í sjálfa fyrirspurnina. Erindinu var því ekki svarað fyrir 29. október sl.

Áður en til tæmingar lónsins kom hefði verið eðlilegt að tryggja að allir þeir aðilar sem eiga að koma að málinu hefðu gert það. Að öðru leiti sér Náttúrufræðistofnun ekki ástæðu til að gera athugasemdir við feril málsins, enda annarra að taka á því skv. lögum.

Umsögn

Náttúrufræðistofnun telur mikilvægast, hvað sem verður endanlega ákveðið um Árbæjarlón og Elliðaá, að þá verði það gert á forsendum lífríkis/náttúru á svæðinu og reynt eftir fremsta megni að hafa það eins náttúrulegt og mögulegt er. Í því samhengi verður ekki komist hjá því að horfa til þess að Elliðaárdalur ásamt ánni og Elliðavatni er mikið til manngerð náttúra og þar eru einnig ýmsar menningarminjar þ.m.t. virkjunin. Búið er að raska öllu svæðinu mjög mikið; fyrst með vatnsveitu í Gvendarbrunnum og síðar stíflum og vatnaveitingum og loks var Elliðaárvogur – áros með afar lífríki leiru og miklu fuglalíf stórlega skemmdur með fyllingum sem hófust á sjöunda áratug síðustu aldar og sér ekki fyrir endann á. Loks er hraunið í dalnum merkilegt og eins sethjallarnir. Ræktunarstarf hefur hulið hraunið að mestu og búið er að taka mikið efni úr hjöllunum og þeir líka komnir á kaf í gróður og varla svipur hjá sjón. Eiginleg endurheimt svæðisins, þ.e. að endurheimta m.a. náttúrulegt vistkerfi dalsins, mundi þá fela í sér að taka til hendinni alla leið frá ósum með Elliðavatni.

Segja má að lítið skref eins og að endurheimta eitthvað af upprunalegri náttúru árinna og dalsins með því að láta Árbæjarlónið fara er jákvætt skref en um leið mikil breyting á þeirri ásýnd sem allir núlifandi menn hafa vanist. Eins hefur andapollurinn fræðslu og útivistargildi í borgarlandslagi sem nú þegar er mikið til manna verk. Sjá einnig síðar.

Í minnisblaði Verkís, Arnór Þórir Sigfússon, dags. 20. október sl., er ágætlega farið yfir fuglalíf á svæðinu og áhrif mögulegra breytinga á það, þ.m.t. fuglalíf í Blásteinshólma og álftavarp þar (minnisblað dags. 9. nóvember sl.), auk þess sem varpað er fram hugmyndum um að viðhalda „andapollinum“ o.s.frv.

Í samantekt Hafrannsóknastofnunar frá 28. október sl. (degi fyrir tæmingu) er farið yfir áhrif af virkjuninni á vatnalífríki árinna og hugsanlegra breytinga þar á, sérstaklega m.t.t. fiskgengdar og áhrif á laxfiska. Settir eru fram nokkrir möguleikar um aðgerðir til að stýra rennsli í ánni og sérstakleg mælt með tveimur kostum og rök færð fyrir því og kostir og gallar þeirra taldir upp sbr.: „Almennt eru helstu jákvæðu áhrif kosta 1 og 2 á straumvötn að 1) náttúrulegt rennsli og setframburður áa er endurheimt, 2) far fiska og annarra lífvera verður hindrunarlaust allt árið, 3) búsvæði lífvera sem röskuðust við stíflugerð endurheimtast og 4) oft batna vatnsgæði áa þegar stíflur eru fjarlægðar. Hugsanleg neikvæð áhrif á lífríkið við það að opna/fjarlægja stíflu eru þau að 1) búsvæði lífvera sem aðlagast hafa umhverfi við stíflu er raskað og 2) hugsanlega losna óæskileg efni og set úr uppistöðulónum ofan stíflu þegar tæming þeirra á sér stað.“ Í samantektinni er m.a. farið yfir hugsanleg áhrif á lífríki, fyrir og eftir breytingar, m.t.t. súrefnismagns og aurburðar í ánni.

Í samantekt Hafrannsóknarstofnunar og í minnisblaði Heilbrigðiseftirlits Reykjavíkur er komið inn á Vatnatilskipun Evrópusambandsins sem lög nr. 36/2011 um stjórn vatnamála fjalla um en þar segir 1. gr. laganna: „Markmið laga þessara er að vernda vatn og vistkerfi þess, hindra frekari rýrnun vatnsgæða og bæta ástand vatnavistkerfa til þess að vatn njóti heildstæðrar verndar. Jafnframt er lögnum ætlað að stuðla að sjálfbærri nýtingu vatns og langtímavernd vatnsauðlindarinnar.“

Niðurstaða

Náttúrufræðistofnun telur að í fyrirbyggjandi gögnum sé búið að velta upp flestu því sem skoða þarf í tengslum við þá framkvæmd sem hér er til umfjöllunar. Stofnunin sér því ekki ástæðu til að bæta við það sem komið hefur fram enda mundi það fela í sér heildastæða vistfræðilega úttekt/samantekt á umhverfi og lífríki árinna frá ósum með Elliðavatni. Slík úttekt er umfram það sem hægt er að ætlast til í umsögn sem þessari.

Að mati Náttúrufræðistofnunar er veikleiki þess sem hér hefur verið til umræðu sá að aðeins er verið að skoða hluta af því svæði sem raunverulega hefur verið raskað, en ekki heildarmyndina, og ekki fjallað um mögulega kosti og galla endurheimtar á sameiginlegum vettvangi. Einfaldast væri að stefna að því að endurheimta Elliðavatn og Elliðaá allt til ósa. Hvort það sé raunverulegur kostur þarf að skoða vandlega og þá einnig hvort eitthvert millistig eða útfærslur séu betri en aðrar. Inn í þá skoðun þyrfti því að taka ýmsa þekkingu um Elliðavatn, t.d. rannsóknir Náttúrufræðistofnu Kópavogs o.fl., og tillögu Náttúrufræðistofnunar um frekari vernd vatnsins <https://www.ni.is/node/21557>, auk ýmissa sjónarmiða um t.d. minjavernd, vernd jarðmyndana og útivist.

Náttúrufræðistofnun er kunnugt um að sett hefur verið á laggirnar ráð/nefnd á vegum Reykjavíkurborgar til að fjalla sérstaklega um þetta mál og telur eðlilegt að sá vettvangur sé notaður til að fjalla um málið í heild. Náttúrufræðistofnun er tilbúin til að koma að þeirri vinnu eftir því sem við á.

Virðingarfyllt,

Trausti Baldursson
forstöðumaður vistfræði- og ráðgjafardeildar

Afrit: Reykjavíkurborg, Orkuveita Reykjavíkur, Umhverfisstofnun, Hafrannsóknastofnun, Verkís

